

InterMil-opdatering nr. 10 om folkeretten og krigen i Ukraine

Af Cornelius Wiesener

22. december 2022

InterMil-opdatering nr. 10 fokuserer på nogle af de folkeretlige spørgsmål, der opstår i forbindelse med Ukraines modoffensiv og partisaner:

- **Hvilken status har ukrainske partisaner i de russisk-besatte områder i Ukraine?**
- **Er de ukrainske partisaners handlinger lovlige?**
- **Er Ukraine folkeretligt ansvarlig for partisanernes handlinger?**
- **Nyder russiske civile og ukrainske "kollaboratører" særlig beskyttelse i generobrede områder af Ukraine?**

I slutningen af august påbegyndte Ukraine sin modoffensiv i den østlige og sydlige del af landet. I løbet af få uger formåede de ukrainske styrker at generobre næsten hele Khar-kiv-regionen. I midten af november måtte russerne trække sig fra den vestlige bred af floden Dnipro, hvilket førte til befrielsen af storbyen Kherson. Ifølge vestlige medier har et stort netværk af ukrainske partisaner spillet en afgørende rolle i modoffensiven, f.eks. ved at skaffe efterretninger om russiske troppebevægelser og ammunitionslagre, som efterfølgende blev angrebet med M142 HIMARS og andre avancerede artillerisystemer leveret af vestlige lande. Partisanerne står derudover bag mange bagholdsangreb mod de russiske styrker og sabotagehandling mod jernbaner og andre forsyningslinjer. Muligvis har de også været involveret i spektakulære angreb mod Saky-flyvestationen på Krimhalvøen i august og på Krimbroen i oktober. Derfor er det relevant at se nærmere på, hvordan krigens love og andre folkeretlige regler forholder sig til Ukraines modoffensiv og brugen af partisaner.

Hvilken status har ukrainske partisaner i de russisk-besatte områder i Ukraine?

En række forskellige enheder kæmper mod de russiske styrker bag frontlinjen i de besatte områder i det sydlige og østlige Ukraine. Det drejer sig f.eks. om Popular Resistance of Ukraine, Berdiansk Partisan Army og Yellow Ribbon. De fleste af medlemmerne af disse grupper har tilsluttet sig modstandsbevægelserne efter deres lokalområde kom under russisk kontrol. Ekspertter antager dog, at nogle af deres medlemmer er en del af Ukraines specialoperationsstyrker eller sikkerhedstjenesten SBU. Selv om nogle af medlemmerne formodentlig har militær baggrund, er de fleste partisaner dog civilklædt (uden synlige kendetegn, f.eks. et gult eller blåt armbånd) og holder deres våben gemt før og efter angreb. De kan derfor ikke påberåbe sig kombattant-status. Ikke desto mindre kan partisaner på slagmarken angribes på lige fod med kombattanter. Det skyldes, at deres rolle som modstandsfolk meget ofte vil indebære, at de tager direkte del i kamphandlingerne, f.eks. gennem direkte angreb mod russiske soldater eller sabotagehandling (se hertil InterMil-opdatering nr. 3). Det vil sige, at partisanerne – i modsætning til almindelige civile – udgør et lovligt militært mål og kan angribes, så længe de ikke overgiver sig eller på en anden måde er "hors de combat", dvs. ikke længere i stand til at kæmpe. Tages partisanerne til fange af russiske styrker, nyder de ikke beskyttelse som krigsfanger under den 3. Genèvekonvention. Derfor kan Rusland retsforfølge dem for deres handlinger, herunder f.eks. deres angreb på russiske styrker eller sabotagevirksomhed. Den humanitære folkeret – og forskellige menneskerettighedskonventioner, som Rusland er bundet af, f.eks. FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder – garanterer dog, at partisanerne skal behandles human og tildeles visse rettigheder under en eventuel straffesag.

Er de ukrainske partisaners handlinger lovlige?

Når det skal vurderes, om partisanernes handlinger skal anses for lovlige eller ulovlige, er det centralt at skelne mellem henholdsvis national ret og folkeretten. I relation til national ret bør det bemærkes, at Rusland som besættelsesmagt kan bruge den russiske straffeprocedure og vedtage særlovgivning for de besatte områder. Det kan omfatte nationale regler, der gør det muligt at retsforfølge partisaner for f.eks. angreb mod russiske styrker, spionage eller sabotage. Ud fra denne synsvinkel vil mange af partisanernes handlinger kunne anses for ulovlige. Ser man i stedet spørgsmålet fra et rent folkeretligt perspektiv, bliver sagen mere kompleks. Selv om modstandsaktiviteterne er rettet mod den illegale russiske invasion, skal handlingerne således udføres i overensstemmelse med den humanitære folkeret. I modsat fald vil de være folkeretsstridige og kunne retsforfølges, eventuelt af Den Internationale Straffedomstol (ICC). Spionage og de fleste former for sabotageaktioner (f.eks. ødelæggelse af jernbaneskiner) er i den sammenhæng uproblematisk. I relation til direkte angreb kommer lovligheden derimod an på, hvem der angribes og hvordan. Da russiske soldater utvivlsomt er kombattanter efter krigens love, er de lovlige militære mål. Angreb på russiske soldater er således i udgangspunktet lovlige efter folkeretten. De valgte angrebsmetoder kan imidlertid være ulovlige. Navnlig er det forbudt at dræbe, såre eller tage kombattanter til fange ved hjælp af perfidi (f.eks. ved at forgive at overgive sig eller udgive sig for civile). Da partisaner netop undgår at kæmpe på den åbne slagmark og i stedet udfører bl.a. bagholdsangreb mod de russiske styrker, risikerer de at overtræde perfidiforbuddet, hvis angreb udføres civilklædt, uden at partisanerne f.eks. bærer synlige kendetegn eller bærer våben åbent. Er det tilfældet, vil et sådant angreb med stor sandsynlighed være en krigsforbrydelse. Endnu mere problematiske er de utallige angreb mod civilansatte i forvaltningen af de russisk besatte områder. Mens nogle af disse personer er fra Rusland, er de fleste ukrainske statsborgere fra lokalområdet, som blev indsat som borgmestre af rus-

serne, eller som blot fortsætter deres oprindelige arbejde som politimænd, skolelærere og embedsfolk i kommunalforvaltningen. De beskyldes dog ofte – i modsætning til f.eks. hospitalspersonale eller brandmænd – for at være kollaboratører og anses derfor af nogle partisaner som legitime angrebsmål. I løbet af de seneste måneder er mange af disse personer således blevet dræbt i bombeattentater og skudepisoder. På dette område er den humanitære folkeret dog meget klar. Selv i de tilfælde, hvor der kan siges at være tale om, at ukrainske statsborgere indgår i en form for frivillig kollaboration med besættelsesmagten, beholder de deres beskyttede status som civile – medmindre de deltager direkte i kamphandlingerne. De fleste angreb mod disse civilt ansatte personer må derfor anses som en overtrædelse af den humanitære folkeret og som egentlige krigsforbrydelser.

Er Ukraine folkeretligt ansvarlig for partisanernes handlinger?

Om og i hvilken udstrækning Ukraine vil kunne drages til ansvar for partisanernes handlinger afhænger i høj grad af statens kontrol over de enkelte modstandsgrupper. Som nævnt ovenfor antager eksperter, at nogle af partisanerne tilhører Ukraines specialoperationsstyrker eller sikkerhedstjenesten SBU. Er det tilfældet, vil disse personers specifikke handlinger ofte kunne henregnes til den ukrainske stat, som dermed kan holdes folkeretligt ansvarlig. Hvorvidt de pågældende personers blotte tilstedeværelse i nærheden af eller interaktion med partisanegrupperne (f.eks. gennem forsyninger med våben, sprængstof etc.) er nok til at opnå tilstrækkelig kontrol over grupperne, er dog tvivlsomt. Meget tyder på, at nogle partisanegrupper agerer autonomt uden instruktioner og anden form for indblanding fra Kyiv. I så fald vil deres handlinger som udgangspunkt ikke kunne henregnes til Ukraine. Men selv hvis Ukraine ikke er direkte ansvarlig for partisanernes handlinger, er staten – efter fællesartikel 1 af Genève-konventionerne – for-

pligtet til at drage omsorg for, at personer under ukrainsk jurisdiktion efterlever konventionerne. Derudover har Ukraine også efter bl.a. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) en vidtrækkende forpligtelse til at forhindre folkeretsstridige angreb fra partisanerne – navnlig set i lyset af retten til liv efter artikel 2 – ligesom EMRK efter omstændighederne indebærer en forpligtelse til at retsforfølge gerningsmændene. I sidste ende kan pårørende til eventuelle ofre få prøvet spørgsmålet ved Den Europæiske Menneskeretsdomstol (EMD) i Strasbourg.

Nyder russiske civile og ukrainske "kollaboratører" særlig beskyttelse i generobrede områder af Ukraine?

Efter generobringen af Kharkiv-regionen tilfangetog ukrainske styrker nogle skolelærere fra Rusland, som var ansat for at hjælpe med implementeringen af det russiske undervisningsprogram. Fra ukrainsk side beskyldte man disse personer for at være krigsforbrydere – dog uden videre forklaring. Påstanden viste sig hurtigt at være uholdbar og blev droppet igen. I den aktuelle situation har alle russiske statsborgere, der har arbejdet for civilforvaltningen i de tidligere russisk-besatte områder som udgangspunkt status som beskyttede personer under den 4. Genèvekonvention. De må interneres, hvis de udgør en sikkerhedstrussel for Ukraine. De kan også retsforfølges for enhver overtrædelse af ukrainsk lovgivning. Ukrainske statsborgere er derimod ikke omfattet af begrebet "beskyttet person" under den 4. Genèvekonvention. De har derfor kun krav på en meget basal beskyttelse under den humanitære folkeret. Forskellen skyldes den legitime loyalitetsforventning til den ukrainske stat, som omfatter alle ukrainske statsborgere. Uanset den enkeltes retlige status, nyder både ukrainske kollaboratører og russiske statsborgere en vidtgående menneskeretlig beskyttelse efter EMRK, som Ukraine skal overholde under enhver straffesag mod dem. Det omfatter en række retsplejegarantier og forbuddet mod dødsstraf. I straffesager om kollaboration

med Rusland vil det formentlig være afgørende, om den tiltalte har befundet sig i en tvangssituation. Det er også sandsynligt, at Ukraine i en vis udstrækning vil give amnesti i bagatelsager.

Om InterMil-opdateringerne:

I forbindelse med situationen i Ukraine udsender InterMil-projektets forskere løbende opdateringer. Her præsenterer vi i kort form de folkeretlige problemstillinger, konflikten rejser, og giver vores svar på, hvordan de skal løses. Vi adresserer både temaer, som har været rejst i medierne, og temaer, som er ligger i forlængelse af vores forskning.

Om InterMil:

InterMil gennemfører praksisnær juridisk forskning og forskningsbaseret myndighedsbetjening inden for militære studier. InterMil-projektet er etableret ved en aftale mellem Det Juridiske Fakultet (i samarbejde med Forsvarsakademiet) og Center for Militære Studier på Københavns Universitet som et led i implementeringen af forsvarsforliget 2018-2023, hvori forligskredsen har udtrykt ønske om "øget fokus på de folkeretlige udfordringer forbundet med bl.a. deltagelse i internationale operationer, cyber, droner og højteknologiske og elektroniske kampmidler".

Læs mere om InterMil her:

<https://jura.ku.dk/icourts/research/intermil/>

Kontakt os

Astrid Kjeldgaard-Pedersen, professor mso
(astrid.kjeldgaard-pedersen@jur.ku.dk)
Cornelius Wiesener, adjunkt (cornelius.wiesener@jur.ku.dk)
Marc Schack, lektor (masc@fak.dk)
Iben Yde, adjunkt (ibyd@fak.dk)